

W kilku referatach zwrócono też uwagę na fakt, że znaczne zasoby europejskich kolekcji muzealnych pozyskane zostały, szczególnie w dawniejszych czasach, ale niejednokrotnie i współcześnie, drogą nielegalnego wywozu obiektów z kraju pochodzenia, a czasem wręcz rabunku. W związku z tym w chwili obecnej niektóre z krajów afrykańskich domagają się zwrotu zagarniętych kolekcji sztuki różnych ludów Afryki, stanowiących ozdobę wielu muzeów europejskich i amerykańskich. Niektóre z muzeów poczyniły już pewne kroki w tym kierunku, ale sprawa nadal pozostaje drażliwa dla obu stron. Niektórzy z przedstawicieli krajów afrykańskich żądają bezwarunkowego i jak najszybszego zwrotu większości obiektów wywiezionych ongiś z ich ziem rodzinnych; inni są zdania, że zwrotowi podlegać powinny tylko wybrane obiekty, gdyż lepiej jeśli wytwory sztuki afrykańskiej pokazywane są w muzeach Europy i Ameryki podnosząc tym samym prestiż swoich twórców w oczach licznych rzesz zwiedzających, niż gdyby sprowadzone z powrotem eksponowane być miały w odległych muzeach afrykańskich, stosunkowo rzadziej odwiedzanych. Problemy te stanowiły główny przedmiot wystąpienia Dawsona Munjeri z Harare w Zimbabwie zatytułowanego *Wysokie stawki – przyczyna zagrożenia kolekcji afrykańskich* oraz Adama Jonesa z Uniwersytetu Lipskiego *Benińska kolekcja Hansa Meyera – zagrożona część lipskiego dziedzictwa*.

Osobną uwagę poświęcono roli, jaką odegrać może muzeum etnograficzne w kształtowaniu światopoglądu dzieci i młodzieży, starając się zapobiec przyjmowaniu przez nie negatywnych stereotypów etnicznych. Tematyce tej poświęcony był w całości referat Andrei Hohlweck z Freiburga w Niemczech *Zajęcia z dziećmi skierowane przeciwko ksenofobii*. Pojawiła się ona też w wystąpieniu Helmutha Fuchsa z Toronto w Kanadzie *Patria filia a ksenofobia*.

Zauważono też, że wprowadzenie etnologii jako jednego z przedmiotów nauczania w szkołach średnich oraz szerokie propagowanie problematyki różnorodności kulturowej w środkach masowego przekazu przyczynić się może do zapobiegania, a przynajmniej ograniczenia nietolerancji w stosunkach między odmiennymi narodowościowo czy etnicznie grupami. Jak zaznaczył w swym wystąpieniu *Wprowadzenie do ksenofobii. Co zdarzyło się do tej pory?* dyrektor *Museum Für Völkerkunde* w Lipsku, Lothar Stein, akcje te wspierać mogą swoją działalnością muzea organizując pokazy, wykłady i spotkania z przedstawicielami innych kultur, tak aby każdy kto zechce miał możliwość osobistego z nimi kontaktu i wyzbycia się nieuzasadnionych uprzedzeń.

Joanna Dankowska

OD GRABSKIEGO DO BALCEROWICZA SYSTEMY PIENIĘŻNE W GOSPODARCE POLSKIEJ

Pod takim tytułem odbyła się w Poznaniu w dniach 2-3 grudnia 1994 r. sesja naukowa, zorganizowana przez Instytut Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza pod patronatem rektora UAM prof. dra hab. J. Fedorowskiego.

Inicjatywa zorganizowania konferencji poświęconej refleksji nad kształtowaniem się systemu pieniężnego w Polsce w XX w. oraz jego rolą w całokształcie życia społeczno-gospodarczego spotkała się z szerokim zainteresowaniem ze strony środowisk naukowych, tym bardziej że problematyka ta jest niedostatecznie zbadana i na ogół niedoceniana.

Referaty na sesji wygłosili znani polscy ekonomiści i historycy. Liczne grono uczestników wywodziło się z następujących ośrodków akademickich w kraju: Kielce, Łódź, Poznań, Rzeszów, Szczecin, Warszawa, Wrocław.

Ramy czasowe sesji wyznaczały polskie reformy walutowe związane z nazwiskami W. Grabskiego i L. Balcerowicza. Analiza założeń, przebiegu oraz efektów tychże reform stała się więc

motywem przewodnim konferencji. Większość referentów skupiła się głównie na dwóch zagadnieniach – reformie walutowej z 1924 r. oraz przekształceniach w gospodarce polskiej po upadku realnego socjalizmu. Program obrad obejmował również funkcjonowanie systemów pieniężnych oraz ich związek ze stanem gospodarki państwa w okresie dwudziestolecia, okupacji i PRL.

Przy powyższych założeniach sesji wyróżnienie postaci W. Grabskiego i L. Balcerowicza, symbolizujących reformy walutowe w przełomowych okresach naszego państwa, kiedy zaszła potrzeba stworzenia zdrowego systemu pieniężnego, staje się zupełnie zrozumiałe. Reformy te, przeprowadzone w odmiennych realiach politycznych i gospodarczych, trudno w sposób jednoznaczny i obiektywny porównać ze sobą. Wymowa referatów poświęconych wydarzeniom gospodarczym z czasów odbudowy niepodległej państwowości w latach dwudziestych i przekształceniom ustrojowym zapoczątkowanym na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych bezsprzecznie uwypuklała zaistniałe odmienności. Uwzględnienie jednak wszystkich doświadczeń i sporów o model gospodarki polskiej może stać się istotne, jak zauważono, dla pogłębienia wiedzy przy wyborze określonego systemu gospodarki rynkowej (prof. J. Kociszewski, Wrocław).

W kolejnych wystąpieniach omówiono szczegółowo wewnętrzne i zewnętrzne uwarunkowania reform wprowadzonych przez Grabskiego i Balcerowicza, porównano ich realizację oraz efekty. Podkreślano, że założenia i cel tych reform był podobny. W obu bowiem okresach gospodarka polska potrzebowała zmiany polityki gospodarczej oraz zdrowego, zrównoważonego budżetu, a przede wszystkim naprawy finansów i wzmocnienia w skali międzynarodowej polskiej waluty. Oba programy różniło jednak to, że Balcerowicz oprócz uzdrowienia pieniądza stał przed problemem zmiany ustroju gospodarczego. Grabski natomiast podjął próbę zlikwidowania inflacji i doprowadzenia do równowagi budżetowej (prof. J. Kociszewski, Wrocław). W rzeczywistości zadania te były trudne do osiągnięcia. Poważne trudności wynikały bowiem z braku pełnej integracji kraju po zaborach oraz kosztów związanych z prowadzonymi wojnami, tj. I wojną światową i walkami o granice. Podobnie nieuregulowane stosunki gospodarcze z największymi państwami sąsiednimi – upadek handlu z Rosją czy stosunek Niemiec do Polski – oddziaływały niekorzystnie na sytuację w kraju (prof. S. Kowal, UAM Poznań).

Zwrócono również uwagę na fakt, że obaj reformatorzy znaleźli się w sytuacji, w której powodzenie reform zależało od akceptacji i zaufania społeczeństwa. Po odzyskaniu niepodległości zapanował duży entuzjazm, który jednak do 1923 r. uległ wyczerpaniu. Przeprowadzenie reformy stało się możliwe w oparciu o jednorazową daninę majątkową, jaką poniosły głównie najbogatsze warstwy społeczeństwa. Zdecydowały się one na tę ofiarę w warunkach zagrożenia państwa (prof. A. Jezierski, UW Warszawa). Obecnie wśród obywateli III Rzeczypospolitej przeważają nastroje pesymistyczne, spowodowane wygórowanymi i nie spełnionymi oczekiwaniami dobrobytu po przewrocie ustrojowym (prof. Z. Knakiewicz, prof. W. Wilczyński, AE Poznań).

Dla oddania atmosfery towarzyszącej wprowadzanym przez Grabskiego i Balcerowicza reform przedstawiono spory, oceny i komentarze publikowane na łamach prasy (mgr R. Macyra, UAM Poznań).

Omawiając stabilizację waluty w Polsce w latach dwudziestych nawiązano do doświadczeń innych państw w tej dziedzinie. Po I wojnie światowej problemy związane z przywróceniem stabilnych stosunków walutowych dotyczyły znacznej części Europy. Polska należała do tych państw, w których inflacja doszła do fazy hiperinflacyjnej, toteż reforma musiała polegać na stworzeniu zupełnie nowego systemu pieniężnego opartego na stałym parytecie złota. Wyjątkowość polskiej stabilizacji polegała na tym, że została osiągnięta bez pomocy zagranicznej, wyłącznie w oparciu o zasoby wewnętrzne. Złoty wprowadzony przez Grabskiego, oparty na parytecie franka *germinal*, okazał się jednak pieniądzem nadwartościowym. Przechodząc do systemu *Gold Bullion Standard* Polska weszła do grona krajów o bardzo mocnych walutach, co negatywnie wpłynęło na politykę walutową w latach trzydziestych, tym bardziej że nie było to poparte realnym potencjałem gospodarczym (doc. W. Morawski, SGH Warszawa).

Rozważania na temat międzywojennego dwudziestolecia uzupełniło wystąpienie dotyczące wpływu przemian systemu pieniężnego na położenie spółdzielczości (doc. Z. Chyra-Rolicz, SIB Warszawa).

W odrębnym referacie ukazano wpływ reform pieniężnych w postaci wymiany pieniądza na zahamowanie inflacji. Przedstawione przykłady dotyczyły nie tylko doświadczeń historycznych Polski, ale również reform walutowych powiązanych z inflacją w Niemczech, ZSRR i Argentynie po II wojnie światowej. (prof. A. Jezierski, dr C. Leszczyńska, UW Warszawa).

Kolejne dwa wystąpienia dotyczyły bezpośrednio okresu II wojny światowej. Przedstawiono politykę pieniężną prowadzoną przez III Rzeszę i ZSRR na terenach okupowanych II Rzeczypospolitej.

Funkcja pieniądza na ziemiach polskich okupowanych przez Niemcy, zarówno w Generalnym Gubernatorstwie, jak i na terenach wcielonych do III Rzeszy, była znacznie ograniczona. Stan ten wynika nie tylko z założeń polityki nazistowskich Niemiec wobec ludności polskiej, np. przymusu pracy czy ograniczenie zarobków. Pogłębiały go problemy, jakie rodziła wojna, a więc systemu reglamentacji na potrzeby wojenne, braki zaopatrzenia itp. (prof. Cz. Łuczak, UAM Poznań).

Na podkreślenie zasługuje zwłaszcza próba prezentacji polityki ekonomicznej ZSRR na okupowanych przez to państwo wschodnich ziemiach II Rzeczypospolitej. Problematyka ta bowiem z uwagi na brak danych statystycznych, trudny dostęp do materiałów i rozproszenie archiwaliów jest bardzo słabo przebadana.

Na obszarach zajętych przez ZSRR 21 grudnia 1939 r. dokonano niespodziewanej wymiany waluty, polegającej na wycofaniu złotego polskiego i wprowadzeniu jako wyłącznego środka płatniczego – rubla. Ten sposób wymiany doprowadził do utraty w zasadzie całych zasobów znajdujących się w rękach obywateli Rzeczypospolitej (wartość nabywca rubla była kilkakrotnie niższa niż złotówki). Polityka pieniężna władz radzieckich, jak zauważono, miała więc na celu podważenie, a następnie zniszczenie podstaw materialnego bytu mieszkańców terenów, które zostały przyłączone do tego państwa (prof. W. Bonusiak, WSP Rzeszów).

W okresie PRL-u pieniądź nie spełniał ani funkcji niezbędnej w procesach rozwoju gospodarczego, ani też nie odzwierciedlał faktycznego stanu gospodarki państwa. Był jednak wykorzystywany do określonych celów, m.in. drenażu ekonomicznego pewnych grup społecznych. Dlatego też w kolejnym referacie zwrócono uwagę na miejsce wsi polskiej w polityce finansowej państwa w latach 1947-1956. Omówiony został problem drenażu finansowego w kontekście celów ideologicznych i gospodarczych (dr T. Janicki, UAM Poznań).

Zagadnienia poruszane w referatach dotyczyły także zmian w gospodarce polskiej po upadku realnego socjalizmu. Zwrócono szczególnie uwagę na problem budżetu państwa i finansów publicznych oraz kształtowanie się systemu bankowego w Polsce po 1989 r. Przedstawiając funkcję i zadania banku centralnego nawiązano do doświadczeń historycznych Polski w tej dziedzinie.

Omówiono bowiem działalność zarówno Banku Polskiego (BP), jak i Narodowego Banku Polskiego (NBP), skupiając się na ukazaniu gospodarczej aktywności i zadaniach obu banków w powiązaniu z przyjętymi koncepcjami systemu pieniężnego. Każdy z tych banków funkcjonował w różnych warunkach i systemach gospodarczych, spełniając inną rolę. BP był bankiem centralnym, zaś NBP działał jako „monobank” aż do 1990 r. Jedyłą zaś ich cechą wspólną był przywilej emisji prawnego środka płatniczego. Oba banki nie pełniły jednak, co zaznaczono w podsumowaniu, aktywnej roli w gospodarce. BP zobowiązany do utrzymania rezerw kruszcowych i dewizowych na pokrycie emisji banknotów, mógł udzielać ograniczonych kredytów. NBP działając w gospodarce centralnie zarządzanej, w której nie ma miejsca dla aktywnego oddziaływania za pomocą pieniądza, realizował jedynie decyzje władzy rządzącej (prof. Z. Knakiewicz, AE Poznań).

Podkreślono, że bankowość i zbliżone do niej instytucje finansowe muszą przejść proces poważnej rozbudowy i modernizacji, aby mogły spełniać prawidłowo rolę oraz funkcje w rozwiniętej gospodarce rynkowej (prof. J. Rutkowski, Szczecin).

Zapoczątkowany przez reformę Balcerowicza program przekształcenia polskiej gospodarki wymagał przebudowy również sektora finansów publicznych w celu dostosowania go do nowej rzeczywistości. Omówiono przebudowę tego sektora w latach 1989-1993 zaznaczając problemy, które wymagają rozwiązania. Niezbędne jest więc, jak zauważono, wyodrębnienie instytucji skarbu państwa od bieżącej polityki i gospodarki budżetowej, a także decentralizacja finansów publicznych odpowiednio do przewidywanego ustroju państwa. Szczególny zaś wysiłek powinien być włożony w stworzenie wyodrębnionych funduszy zabezpieczenia społecznego i możliwie szybkie wyłączenie opieki zdrowotnej z finansowania budżetowego (prof. J. Sobiech, AE Poznań).

W odrębnym referacie podjęto także próbę analizy przekształceń ustrojowych polskiej gospodarki w ostatnich pięciu latach. Zwrócono uwagę na trudności związane z wyborem polskiej drogi przekształceń, realizację tegoż programu i ukazano czynniki warunkujące jego sukces. Podkreślono celowość kontynuacji i zakończenia rozpoczętych przemian, jako warunku utrwalenia obserwowanych od początku 1992 r. tendencji wzrostowych w gospodarce (prof. W. Wilczyński, AE Poznań).

Wygłoszonym referatom towarzyszyła wielowątkowa dyskusja. W jej trakcie wyjaśniono zaistniałe wątpliwości, zwracano uwagę na pominięte kwestie. Koncentrowano się zwłaszcza na wymianie poglądów dotyczących obecnego stanu gospodarki polskiej. Nie zabrakło rozważań dotyczących tempa włączenia Polski w europejskie struktury integracyjne z punktu widzenia systemu pieniężnego.

Na podkreślenie zasługuje również fakt, że udział w konferencji historyków i ekonomistów pozwalał na zapoznanie się z odmienną interpretacją niektórych zagadnień. Z organizacyjnego i merytorycznego punktu widzenia sesja stanowiła próbę rozwiązania wspólnego problemu poprzez uzupełniany się wysiłek dwóch pokrewnych dyscyplin naukowych, mianowicie historii gospodarczej i ekonomii. Jej owocny rezultat można zawdzięczać współpracy podbudowanej odmiennymi doświadczeniami badawczymi, ale obejmującej ten sam przedmiot zainteresowań.

Regina Piątkowska



NASZE WYDAWNICTWA

INSTYTUT ZACHODNI – 50 LAT

Unikatowe wydawnictwo Instytutu Zachodniego przygotowane specjalnie z okazji 50-lecia

O dorobku przeszłości, zmaganiach terażniejszości i wizji przyszłości Instytutu piszą: Henryk Olszewski i Anna Wolff Powęska.

Bogato udokumentowany aneks zawiera:

- zestawienie wszystkich wydawnictw Instytutu: periodycznych oraz 311 pozycji zwartych ułożonych w porządku chronologicznym,
- wykaz prawie 400 nazwisk byłych pracowników Instytutu zatrudnionych od 1945 r. w porządku alfabetycznym,
- nazwiska i okres urzędowania dyrektorów IZ, prezesów Kuratorium Towarzystwa Instytutu,
- wyszczególnienie kierowników działów naukowo-technicznych i redaktorów naczelnych wydawnictw periodycznych,
- aktualny wykaz zatrudnionych pracowników,
- informacje o głównych kierunkach badań i ważniejszych publikacjach pracowników naukowych.

DO NABYCIA:

- w księgarniach naukowych
- w Instytucie Zachodnim, 61 - 72 Poznań, Stary Rynek 78/79 (także za zaliczeniem pocztowym)
- w księgarni „Pod ratuszem”, Poznań Ratuszowa 25/27 (domki budownicze)

